

The Weaponization of Water in International Law: A Case Study of the Gaza Crisis (2023-2024)

Mahnaz Rashidi ¹, Zahra Maleki Rad ²

1. Assistant Professor of Public International Law, Faculty of Human Science, Shahed University, Tehran, Iran; (Corresponding Author) Email: ma.rashidi@shahed.ac.ir

2. PhD Student of Public International Law, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran; Email: Zr.malekirad@gmail.com

Abstract

Received:
2025/01/04
Revised:
2025/02/23
Accepted:
2025/07/22
Published online:
2026/03/28

The inherent scarcity of freshwater resources worldwide and the vital importance of access to water for human life, survival, and societal stability render water a potential instrument for the attainment of political and military objectives, a phenomenon designated in the literature as the weaponization of water. This practice, which may assume strategic, tactical, or coercive forms, is particularly prevalent during armed conflicts, where parties seek to exploit the adversary's dependence on water to secure military advantage or to coerce civilian populations. The ongoing conflict in Gaza, which commenced in October 2023, presents a stark and well-documented instance of this phenomenon, with Israel having employed water as a weapon and an instrument of warfare in pursuit of its political and military objectives. This article addresses the central question of the legal status of the weaponization of water in the Gaza Strip under public international law. Adopting a descriptive-analytical methodology and drawing upon a comprehensive review of treaty provisions, customary international law, and the jurisprudence of international courts and tribunals, the study concludes that the weaponization of water during armed conflicts is fundamentally inconsistent with the obligations of States under the cardinal principles of international humanitarian law, including the principle of distinction between civilians and combatants and between civilian objects and military objectives, the principle of humane treatment, and the prohibition of the infliction of unnecessary suffering and superfluous injury upon civilians. The deliberate deprivation of the civilian population of access to water, whether through the destruction of water infrastructure, the obstruction of humanitarian relief, or the contamination of water sources, further contravenes the specific prohibition, enshrined in Article 54 of Additional Protocol I to the Geneva Conventions, of attacking, destroying, removing, or rendering useless objects indispensable to the survival of the civilian population, as well as the customary prohibition of starvation of civilians as a method of warfare. The study further finds that the acts committed by Israel in relation to the weaponization of water during the Gaza conflict may constitute conduct forming the material elements of international crimes, including war crimes and crimes against humanity, as reflected in the statement of the Prosecutor of the International Criminal Court seeking warrants of arrest against senior Israeli officials. The article concludes that the existing normative framework governing the protection of water resources during armed conflicts remains fragmentary and insufficient, and that the progressive development of international law in this field, including the conclusion of a comprehensive convention on the protection of the environment in armed conflicts, constitutes an urgent imperative.

Keywords: Gaza Crisis; Weaponization of Water; International Humanitarian Law; International Water Law; Right to Water; Protection of Civilians; International Criminal Court.

How To Cite: Rashidi, M & Maleki Rad, Z. (2026). The Weaponization of Water in International Law: A Case Study of the Gaza Crisis (2023–2024), *Comparative studies on Islamic and Western Law*, 13(1), 149-173. <https://www.doi.org/10.22091/csiw.2025.12051.2620>

Extended Abstract

The inherent scarcity of fresh water, coupled with its indispensable role in sustaining life, public health, and societal stability, has forged an intimate nexus between water, peace, and international security. Beyond the potential for water to drive hostilities, its role during armed conflicts is equally critical. Parties to armed conflicts, cognizant of the centrality of water to military operations and civilian survival, frequently target water infrastructure or, more insidiously, exploit water as an instrument for attaining political and military objectives. It is this latter phenomenon (the weaponization of water) that constitutes the principal subject of this study. The weaponization of water has been classified into three categories according to perpetrator intent: strategic weaponization, directed towards control or destruction of significant territories, populations, or critical infrastructure, or exploitation of water as an economic asset to finance State activities; tactical weaponization, referring to the employment of water for purely military ends on a localized scale through targeting water sources essential to the adversary's operational capacity; and coercive weaponization, the most directly oppressive form, entailing the use of water as an instrument of subjugation through deliberate disruption, denial, or contamination of water supplies to instill fear among civilian populations. The 2023-2024 Gaza crisis constitutes a stark and well-documented instance in which Israel has employed water as a weapon of war in all three forms. The central research question is: what is the legal status of the weaponization of water in the Gaza Strip under public international law? The study adopts a descriptive-analytical methodology, drawing upon treaty provisions, customary international law, the jurisprudence of international courts and tribunals, and reports of United Nations bodies and experts. The analysis proceeds in three stages: delineating the conceptual contours of water weaponization; examining the specific modalities thereof in the 2023-2024 Gaza conflict; and identifying and applying the applicable rules of international humanitarian law to the Gaza case. The findings indicate that no specific, comprehensive international legal instrument explicitly prohibits the weaponization of water as a distinct category of prohibited conduct. Nevertheless, the prohibition may be inferred with considerable normative force from established principles and rules of international humanitarian law, international human rights law, and international criminal law. Most fundamentally, water weaponization during armed conflicts contravenes the cardinal IHL principles of distinction between civilians and combatants and between civilian objects and military objectives, the principle of humane treatment, and the prohibition of inflicting unnecessary suffering upon civilians. The deliberate deprivation of civilian populations of access to water, whether through destruction of infrastructure, obstruction of humanitarian relief, or contamination of sources, constitutes an egregious form of harm striking at the very foundations of human survival and dignity. Water resources and infrastructure are entitled to protection as civilian objects. Article 54(2) of Additional Protocol I of 1977 to the Geneva Conventions expressly enumerates drinking water

installations and supplies and irrigation works among objects indispensable to the survival of the civilian population, strictly prohibiting their attack, destruction, removal, or rendering useless for the purpose of denying their sustenance value, whatever the motive. The customary status of this prohibition is firmly established, and its violation constitutes a serious breach of IHL. The events unfolding in Gaza since 7 October 2023 constitute a sustained and systematic violation of these rules. Israel has inflicted extensive damage upon water installations, including hydroelectric power plants, desalination facilities, water conveyance infrastructure, and water delivery trucks, through direct and indiscriminate attacks. Concomitantly, Israel has obstructed the entry of humanitarian aid and the essential equipment, spare parts, and fuel required for the repair and maintenance of water supply apparatus. These measures, apparently designed to coerce the civilian population into displacement, have generated a catastrophic humanitarian situation in which the overwhelming majority lacks access to sufficient safe drinking water. Such actions constitute a flagrant violation of IHL and international human rights law. This assessment is compounded by Israel's failure, as Occupying Power, to discharge its positive obligation under the law of belligerent occupation to ensure the welfare of the occupied population. The acts committed by Israel may further constitute the material elements of several international crimes. Deliberate deprivation of civilian access to water, committed as part of a widespread or systematic attack, may amount to a crime against humanity. Intentionally directing attacks against civilian objects including water installations, and using starvation as a method of warfare, constitute war crimes under the Rome Statute. Should the requisite specific intent be established, inflicting conditions of life calculated to bring about the physical destruction of a protected group through deprivation of water may constitute genocide. Significantly, the Prosecutor of the International Criminal Court, in applications for arrest warrants against senior Israeli officials including Benjamin Netanyahu and Yoav Gallant, specifically identified the cutting of cross-border water pipelines and the use of starvation as a method of warfare as conduct forming the basis of the alleged crimes. The study concludes that, although indirect rules exist relating to the prohibition of water weaponization, the existing normative framework remains fragmentary and insufficient. The rules of IHL were not designed with this specific phenomenon in view, and their application, while possible through interpretation, lacks the clarity and systematic coherence a dedicated instrument would provide. This normative deficit acquires increased urgency given escalating global water scarcity, the growing strategic importance of fresh water, and the increasing frequency of water's exploitation as a tool of warfare. The progressive development of international law in this field is therefore an imperative of the highest order. The conclusion of a comprehensive convention on the protection of the environment in armed conflicts, preliminary steps for which have been taken with the ILC's draft principles on the protection of the environment in relation to armed conflicts, would substantially resolve current challenges and provide robust protection for a resource vital to human survival in war. Such a convention should

include explicit provisions prohibiting water weaponization in all its forms, establishing clear standards for the protection of water resources and infrastructure, and providing effective mechanisms of accountability and reparation. The experience of Gaza's civilian population stands as a stark testament to the human cost of the international community's failure to address this normative gap with the urgency it demands.

Keywords: Gaza Crisis; Weaponization of Water; International Humanitarian Law; International Water Law; Right to Water; Protection of Civilians; International Criminal Court.

سلاح‌سازی آب از منظر حقوق بین‌الملل؛ با تأکید بر بحران غزه ۲۰۲۳-۲۰۲۴

مهناز رشیدی^۱، زهرا ملکی‌راد^۲

۱. استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، رایانامه: ma.rashidi@shahed.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران، رایانامه: Zr.malekirad@gmail.com

چکیده

کمیود ذاتی منابع آب شیرین در جهان و اهمیت دسترسی به آن برای حیات، بقا و ثبات جوامع موجب می‌شود که در مواردی دولتها آن را وسیله‌ای برای حصول اهداف سیاسی خود قرار دهند. این پدیده که از آن به‌عنوان سلاح‌سازی آب یاد می‌شود، به‌ویژه در جریان مخاصمات مسلحانه رایج است. هم‌اکنون در جنگ غزه که از اکتبر ۲۰۲۳ آغاز شده است، اسرائیل برای پیشبرد اهداف سیاسی نظامی خود، از آب به‌عنوان یک سلاح و ابزار جنگی استفاده می‌کند. ازاین‌رو، سؤال این نوشتار آن است که سلاح‌سازی آب در غزه از دیدگاه حقوق بین‌الملل چه وضعیتی دارد؟ این پژوهش به شیوه توصیفی تحلیلی و مطالعه کتابخانه‌ای در پاسخ به این سؤال به این نتیجه رسیده است که سلاح‌سازی آب در جریان مخاصمات مسلحانه با تعهدات دولتها به موجب اصول اساسی حقوق بشردوستانه ازجمله اصل تفکیک، اصل رفتار انسانی و منع ایراد رنج و درد غیر ضروری به غیرنظامیان و برخی قواعد مرتبط مانند ممنوعیت به قحطی کشاندن جمعیت غیرنظامی مغایرت دارد.

کلیدواژگان: بحران غزه، سلاح‌سازی آب، حقوق بین‌الملل بشردوستانه، حقوق بین‌الملل آب، حق بر آب.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۱۰/۱۵

تاریخ اصلاح:

۱۴۰۳/۱۲/۰۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۴/۳۱

تاریخ انتشار برخط:

۱۴۰۵/۰۱/۰۸

استناد: رشیدی، مهناز و ملکی‌راد، زهرا (۱۴۰۵). سلاح‌سازی آب از منظر حقوق بین‌الملل؛ با تأکید بر بحران غزه ۲۰۲۳-۲۰۲۴. پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۱۳(۱)، ۱۷۳-۱۴۹. <https://www.doi.org/10.22091/csiw.2025.12051.2620>

نوع مقاله: پژوهشی

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه قم

مقدمه

استفاده از آب به عنوان سلاح ممکن است به دو طریق صورت گیرد؛ یکی از اشکال درگیری بر سر آب زمانی است که «آب» به عنوان ابزار نظامی یا هدف نظامی استفاده می‌شود، یعنی «منابع آب» یا خود «سیستم‌های آبی» توسط یک دولت به عنوان سلاح در طول یک عملیات نظامی یا به عنوان یک هدف نظامی استفاده شود (Gleick, Peter H and other, 2012: 160). نوع دیگر از استفاده از آب به عنوان سلاح، استفاده از آب در جهت ایجاد هژمونی سیاسی است. استفاده از آب به عنوان سلاح یا ابزاری برای خشونت یکی از مسائل مهم در جریان جنگ‌ها و مخاصمات، علی‌الخصوص در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا است. چنان‌که طرفین مخاصمه با آگاهی از اهمیت آب در این منطقه، به‌ویژه برای غیرنظامیان، از آن به عنوان ابزاری برای پیشبرد اهداف خود یا تحمیل فشار به طرف مقابل بهره می‌گیرند. ازجمله وضعیت‌هایی که در جریان مخاصمات، تأسیسات و زیرساخت‌های آبی هدف قرار گرفته‌اند و نیز از آب به عنوان سلاح جنگی استفاده شده است، جنگ اخیر غزه میان نیروهای شبه‌نظامی حماس از یک سو و رژیم اسرائیل از سوی دیگر است.

حال سؤال اصلی این نوشتار آن است که استفاده از آب به عنوان سلاح در بحران کنونی غزه از منظر حقوق بین‌الملل چه وضعیتی دارد؟ یا به عبارت دیگر نظام حقوق بین‌الملل موجود چه تعهداتی بر عهده طرفین مخاصمه مبنی بر عدم استفاده از آب به عنوان سلاح تحمیل می‌کند؟ فرض اولیه آن است که اگرچه در زمینه منع سلاح‌سازی آب در حقوق بین‌الملل قواعد مستقیم و صریحی وجود ندارد، اما اصول و قواعد حقوق بشر و بشردوستانه ناظر بر حفظ محیط‌زیست در جریان مخاصمات مسلحانه بر حفاظت از منابع و زیرساخت‌های آبی نیز تعمیم می‌یابد. پیش از این پژوهش‌هایی در ارتباط با بحث آب و صلح و امنیت بین‌المللی انجام شده است که ازجمله می‌توان به کتاب «امنیت آب در حقوق بین‌الملل» نوشته مهناز رشیدی (رشیدی، ۱۳۹۹) و همچنین مقاله‌ای با عنوان «سیاست همکاری آبی: راهبرد حقوقی برای صلح و امنیت بین‌المللی» که در سال ۱۴۰۳ در نشریه مطالعات حقوق عمومی به چاپ رسیده است (فضائلی و رشیدی، ۱۴۰۳: ۱۹۳۰-۱۹۰۷) اشاره کرد.

افزون بر این، علی‌مشهدی در مقاله خود با عنوان «حفاظت از آب‌ها در منازعات مسلحانه از منظر قواعد حقوق بشردوستانه بین‌المللی» به موضوع حفظ منابع آبی از تخریب و آلودگی گسترده حین مخاصمات مسلحانه پرداخته است (مشهدی، ۱۳۹۹: ۱۸۰-۱۸۹). مهناز رشیدی، زهرا ملکی‌راد و علی‌مشهدی در پژوهشی به بحث استفاده از آب به‌عنوان سلاح با عنوان «استفاده از آب به‌عنوان سلاح در مخاصمات مسلحانه خاورمیانه از منظر حقوق بین‌الملل» پرداخته‌اند که در مجموعه مقالات همایش بین‌المللی حقوق بین‌الملل و مخاصمات مسلحانه در منطقه: نکوداشت شهید سردار سلیمانی و شهید ابومهدی المهندس و همراهان» به طبع رسیده است (رشیدی و دیگران، ۱۴۰۲: ۳۷۵-۳۹۴). اما تفاوت مقاله پیش‌رو با پژوهش‌های قبلی آن است که نوشتار کنونی، به صورت موردی به مسئله سلاح‌سازی آب در مخاصمه میان اسرائیل و حماس در غزه در سال‌های ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴ معطوف شده است و در پی تبیین تعهدات دولت‌ها برای مقابله با سلاح‌سازی آب با تأکید بر قضیه غزه است. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای به موضوع سلاح‌سازی آب در حقوق بین‌الملل با مطالعه موردی وضعیت بحران ۲۰۲۳ غزه می‌پردازد. برای ارزیابی فرضیه مطروحه، ساختار تحقیق از سه مبحث تشکیل شده است. در مبحث نخست، قلمروی مفهومی سلاح‌سازی آب مورد نظر واقع خواهد شد؛ سپس به تشریح سلاح‌سازی آب در وضعیت ۲۰۲۳-۲۰۲۴ غزه پرداخته می‌شود و درنهایت قواعد حقوق بین‌الملل ناظر بر این موضوع بررسی و تحلیل می‌شود.

۱. مفهوم سلاح‌سازی آب

آب شیرین منبع اصلی برای تمام فعالیت‌های بشری است. تولید غذا، مسئله بهداشت و سلامت، صنعت، کشاورزی، انرژی و... همه از مسائل ضروری و مورد احتیاج انسان است که به طریقی با دستیابی و دسترسی به آب سالم، کافی و بهداشتی در ارتباط است (Gleick, 1993: 79). از یک سو محدود بودن منابع آب شیرین جهانی و از سوی دیگر مسئله دستیابی و دسترسی به این منابع همراه با رشد جمعیت و افزایش تقاضای ملل مختلف برای تأمین آب شیرین مورد نیاز جمعیت‌ها سبب شده است که دسترسی به «آب شیرین»^۱ به

1. fresh water.

یک دغدغه اجتماعی سیاسی بدل گردد. این موضوع نه تنها در سطح داخلی ثبات و آرامش سیاسی را تهدید می کند، بلکه در سطح فرامرزی نیز اهمیت دارد. در مناطقی که منابع آب محدودتر و تنش های آبی شدیدتر است و همچنین توازن قدرت میان دولت ها وجود ندارد، دسترسی به آب شیرین برای کشورها یک موضوع امنیتی تلقی می گردد (Zeitoun, 2023). آب از نظر تاریخی بارها هدف درگیری های بین دولتی بوده و گاهی از آن به عنوان ابزار جنگی استفاده شده است (Gleick, 1993: 79). این گونه درگیری ها ممکن است بر سر کمبود آب رخ دهد، یا یک دولت می تواند منبع آب را به گونه ای دستکاری کند که آن را به سلاحی برای استفاده در یک درگیری تبدیل کرده و درواقع آب را مبدل به «سلاح» سازد (Gleick, 1993: 79).

سلاح در لغت به معنی «ابزاری برای دستیابی به منفعت و یا دفاع از خود در یک مخاصمه یا رقابت است» (Marcus D. King and Julia Burnell, 2017: 68). سلاح سازی آب بنا به قصد مرتکبان آن در سه دسته طبق بندی شده است: سلاح سازی استراتژیک، سلاح سازی تاکتیکی و سلاح سازی اجباری (Marcus D. King and Julia Burnell, 2017: 68). سلاح سازی استراتژیک عموماً به دو منظور استفاده می شود: اولاً ممکن است استفاده از آب به عنوان سلاح برای کنترل یا تخریب مجازی یا واقعی مناطق، جمعیت ها یا زیرساخت های بزرگ یا مهم باشد و دیگری ممکن است استفاده از آب به عنوان یک دارایی ارزشمند، برای تأمین مالی فعالیت های دولتی مانند اداره سرزمینی یا دستیابی به سلاح های عمده باشد (Marcus D. King and Julia Burnell, 2017: 68). به عنوان مثال، داعش با تصرف سد موصل در ۷ آگوست ۲۰۱۴، آب را به منظور اهداف استراتژیک به سلاح تبدیل کرد (Femia & Werrell, 2021). استراتژی داعش برای تصرف و گسترش مناطق تحت کنترل خود، به دست آوردن و ایجاد سلطه بر منابع مهم آب و دسترسی به زیر ساخت های اصلی آب آن منطقه بود (رشیدی و دیگران، ۱۴۰۲: ۳۷۹). این گروه تروریستی، برای شکستن مقاومت، قدرت نمایی و اعمال کنترل به سرزمین ها یا رسیدن به مزایای نظامی در میدان جنگ، آب را به سلاحی برای رسیدن به اهدافشان مبدل می ساختند (رشیدی و دیگران، ۱۴۰۲: ۳۷۹).

یکی از استراتژی های اعمال فشار داعش در سوریه نیز آن بود که دسترسی به آب را تا زمانی که ساکنان مناطق تازه اشغال شده اعمال اقتدار آن ها را نپذیرفته باشند، ممنوع می کرد. چنان که در برخی موارد گفته

شده است داعش ۵ میلیون نفر از ساکنان حلب و رقه را از دسترسی به آب سالم محروم کرد (رشیدی و دیگران، ۱۴۰۲: ۳۸۰). مورد دیگر، استفاده از آب به عنوان یک سلاح تاکتیکی است. استفاده از آب به عنوان اهداف کاملاً نظامی، سلاح سازی آب در مقیاس کوچک و محلی به طور کلی تاکتیکی توصیف می شود (King and Burnell, 2017: 68). مانند اقدام روسیه در هدف قرار دادن سد خاکی در کریمه اوکراین (بی بی سی فارسی، ۱۴۰۳). گروه تروریستی داعش نیز از آب به عنوان یک سلاح تاکتیکی علیه نیروهای عراقی استفاده کرد و چندین روستا را زیر آب گرفت (Femia & Werrell, 2021). اقدامات داعش در هدف قرار دادن سدهای خاکی و یا تهدید به منهدم ساختن سد موصل (خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۴۰۳) نیز از جمله این نوع از سلاح سازی آب است. منظور از سومین شکل از اشکال سلاح سازی آب، یعنی سلاح سازی اجباری، استفاده از آب به عنوان ابزار انقیاد و تحت کنترل گرفتن از طریق ایجاد ترس در بین غیرنظامیان، از طریق ایجاد اختلال یا آلودگی منابع آب است (King and Burnell, 2017: 68). این موارد، شهادتی بر این ادعاست که اگرچه آب برای حیات بشر و برقراری انصاف درون نسلی و میان نسلی لازم و ضروری است اما هم زمان نحوه استفاده از آن می تواند این منبع مهم را به ابزاری برای کشتار انسان ها و آسیب به آن تغییر دهد.

۲. سلاح سازی آب در جنگ غزه ۲۰۲۳

هفت اکتبر ۲۰۲۳ گروه های مسلح فلسطینی متشکل از حماس، جهاد اسلامی فلسطین و جبهه مردمی برای آزادی فلسطین در پاسخ به چندین سال نقض حقوق و سال ها اشغال توسط اسرائیل، حمله غیرقابل پیش بینی را به نام «طوفان الاقصی» به اسرائیل، آغاز کردند (Moghaddami Khomami, 2024: 103). در پاسخ، اسرائیل وضعیت جنگی اعلام کرده و عملیات متقابلی را با نام «عملیات شمشیرهای آهنین» با هدف نابودی حماس، آزادی گروگان ها و کنترل نوار غزه آغاز کرد (حاجی اسماعیلی، ۱۴۰۳: ۳۲۳). ارتش اسرائیل سپس نوار غزه را آماج بمباران هوایی گسترده قرار داده و به دنبال آن یک تهاجم زمینی در مقیاس وسیع را در این منطقه طراحی و اجرا کرد (حاجی اسماعیلی، ۱۴۰۳: ۳۲۳). پس از بیش از دو ماه نقض گسترده حقوق بشر و بشردوستانه، چندین کشور حمله اسرائیل و روش های جنگی علیه مردم فلسطین را محکوم کردند

(Moghaddami Khomami, 2024: 103). حملات مسلحانه مستمر و بدون تفکیک نیروهای مسلح رژیم صهیونیستی به منطقه مسکونی غزه از ۷ اکتبر تا سال ۲۰۲۴، ادامه دارد. با توجه به تفاوت نظرات درباره مسئله غزه، از نظر برخی به دلیل استمرار اعمال اقتدار از سوی اسرائیل بر قلمرو هوایی، آب‌های سرزمینی و مرزها بدون آنکه حضور نظامی تداوم داشته باشد، کنترل مؤثر اسرائیل بر غزه هنوز باقی است؛ از این رو اسرائیل همچنان یک نیروی اشغالگر محسوب می‌شود (اشتری، ۱۴۰۲).

گروهی دیگر اما با تأکید بر اینکه حضور نظامی، پیش شرط اشغال است نتیجه گرفته‌اند که اسرائیل دیگر نیروی اشغالگر محسوب نمی‌شود (اشتری، ۱۴۰۲). از نظر گروه اول به دلیل نزدیکی جغرافیایی و سایر عوامل، اسرائیل می‌تواند کنترل مجدد خود را بر سرزمین غزه داخل در مدتی معقول برقرار نماید و بنابراین پایان وضعیت اشغال نباید یک وضعیت صفر و یک دیده شود (اشتری، ۱۴۰۲). در میان این دیدگاه‌ها، دیوان بین‌المللی دادگستری در نظر مشورتی سال ۲۰۲۴ در موضوع پیامدهای حقوقی اشغال فلسطین، به این نتیجه رسید که در جایی که دولتی، سرزمینی را تحت کنترل مؤثر خود قرار داده، ممکن است در وضعیتی باشد که اقتدارش را علی‌رغم عدم حضور فیزیکی نظامی بر روی زمین حفظ کرده و به اعمال آن ادامه دهد. حضور فیزیکی نظامی در سرزمین اشغالی برای اعمال کنترل مؤثر دولت تا زمانی که دولت مورد نظر توانایی اعمال اقتدارات خود را داشته باشد، از جمله اینکه بتواند حضور فیزیکی خود را طی زمان معقول تحمیل کند، ضروری نیست (ICJ Reports, 2024: para. 91).

هم‌اکنون ۲/۳ میلیون نفر که در نوار غزه زندگی می‌کنند نیاز فوری به آب سالم دارند (Action Against Hunger, 2023). تنها منبع اصلی آب شیرین آن یک سفره کم‌عمق است. پمپاژ بیش‌ازحد از غزه و کشورهای اطراف از جمله اسرائیل، در سال‌های اخیر آبخوان این منطقه را به شدت تخلیه کرده و شوری آن را افزایش داده است (Wade, 2024). نفوذ آب دریا و فاضلاب و رواناب‌های کشاورزی نیز آن را آلوده کرده است. مطابق گزارش سازمان ملل متحد، ۹۷ درصد از آب‌های زیرزمینی این سفره با استانداردهای کیفیت آب سازمان بهداشت جهانی (WHO) مطابقت ندارد. در نتیجه، بیشتر جمعیت غزه برای تأمین آب آشامیدنی به تانکرهای خصوصی آب و کارخانه‌های نمک‌زدایی در مقیاس کوچک متکی

هستند (Wade, 2024). با فروپاشی منابع طبیعی آب آشامیدنی در غزه و ناتوانی فلسطینی‌ها در دسترسی به بیشتر منابع آبی خود در کرانه باختری، آب به نمادی قوی از نقض سیستماتیک حقوق بشر در سرزمین‌های اشغالی فلسطین تبدیل شده است (GENEVA, 2019).

سه خط لوله اصلی آب در نوار غزه همگی تحت کنترل اسرائیل هستند. از ۸ اکتبر، خط لوله از اسرائیل به شمال غزه بسته است. در جنوب، اسرائیل در ۱۵ اکتبر مجدداً منبع آب را به خان یونس وصل کرد، اما دو هفته بعد آب را قطع کرد (Alsaafin and Amra, 2023). هشت اکتبر نیروهای اسرائیلی کارخانه آب شیرین کن در غرب شهر خان یونس را منهدم کردند و در نتیجه بر درد و رنج ساکنان غزه که دسترسی به آب آشامیدنی ندارند، افزودند (Saba net, 2023). طبق گزارش مرکز اطلاع‌رسانی فلسطین، ارتش رژیم اسرائیل عمداً تنها ایستگاه آبرسانی به ساکنان غرب خان یونس در جنوب نوار غزه را بمباران کرده است. این کارخانه در ۲۰۱۹ با بودجه عمان تأسیس شد (Saba net, 2023). در بمباران مداوم نوار غزه که غیرنظامیان و زیرساخت‌ها را هدف قرار داده‌اند، مردم فلسطین مجبور به نوشیدن آب شور و آلوده هستند (Saba net, 2023).

سازمان ملل متحد هشدار داده است که اگر دسترسی به آب از سر گرفته نشود، میزان مرگ‌ومیر در غزه به زودی افزایش خواهد یافت (Wade, 2024). نهم اکتبر وزیر دفاع اسرائیل محاصره کامل غزه را برای قطع منابع ضروری (برق، آب و سوخت)، جلوگیری از همه تحرکات بین اسرائیل و غزه و سرکوب گروه مسلح حماس اعلام کرد (acaps. 2023). آژانس امدادرسانی سازمان ملل متحد به آوارگان فلسطینی (آنروا) روز سه‌شنبه ۱۰ اکتبر اعلام کرد که اقدام رژیم صهیونیستی در قطع سوخت‌رسانی می‌تواند منجر به توقف فعالیت نیروگاه برق نوار غزه و تعطیلی مرکز آب شیرین کن غزه شود که این‌که نتیجه این امر، قطعی آب شرب حدود ۶۱۰ هزار نفر خواهد بود (McKernan, 2023).

سایت شهرداری نوار غزه در آگوست گذشته و در گزارشی که توسط اداره آب این ارگان تهیه شده بود، اعلام کرد که آب شرب شهر غزه از طریق سه منبع تأمین می‌شود که شامل آب‌های تولید شده توسط چاه‌های

محلی (حدود ۱۰۰ هزار فنګال)^۱، آب‌های شیرین شده دریا که توسط ایستگاه «شیرین سازی» آب دریا در شمال غرب شهر تأمین می‌گردد (حدود ۱۰ هزار فنګال) و نیز آب‌هایی که از طریق شرکت اسرائیلی ماکروت تأمین می‌گردد (حدود ۲۳ هزار فنګال) (مرکز اطلاع‌رسانی فلسطین، ۲۰۲۳). موضوع اصلی آن است که انتقال آب در گرو تأمین برقی است که توسط رژیم اسرائیل قطع شده کما اینکه این انتقال آب، در گرو تأمین سوخت مولدهای برقی است که به علت بسته شدن گذرگاه‌ها، متوقف شده است. به این ترتیب و بر اساس گزارش کارشناسان، قطع آب انتقالی توسط شرکت اسرائیلی ماکروت می‌تواند باعث بروز شرایط خطرناک بشری شود (مرکز اطلاع‌رسانی فلسطین، ۲۰۲۳). همچنین طبق اعلام رسانه‌های اسرائیلی به نقل از کاتس: «انتقال آب از اسرائیل به نوار غزه متوقف و هیچ آبی از طریق لوله‌های انتقال، در اختیار نوار غزه قرار نخواهد گرفت.» (مرکز اطلاع‌رسانی فلسطین، ۲۰۲۳).

بخش بزرگی از زیرساخت‌های سیستم‌های حیاتی آب و فاضلاب در غزه، طی نزدیک به دو هفته خشونت فزاینده، از بین رفته است. ظرفیت تولید آب در حال حاضر پنج درصد ظرفیت عادی است. تقریباً یک میلیون نفر مهاجرت کرده‌اند که نیمی از آن‌ها کودکان هستند و بسیاری از آن‌ها در پناهگاه‌هایی با دسترسی بسیار محدود به آب، بهداشت عمومی و بهداشت فردی زندگی می‌کنند که این شرایط برای کودکان بسیار خطرناک است (مرکز اطلاع‌رسانی فلسطین، ۲۰۲۳). به گفته سازمان آب فلسطین، حتی قبل از شروع آخرین درگیری و قطع منابع آب شیرین غزه توسط اسرائیل، ۹۰ درصد آب غیرقابل شرب بود (The Guardian, 2023). اسرائیل کاتز، وزیر انرژی اسرائیل در شبکه اجتماعی ایکس اعلام کرد که به منظور فشار آوردن و راندن غیرنظامیان فلسطینی به سمت جنوب غزه، آبرسانی به این منطقه را از سر گرفته‌اند. وی تصریح کرد: «با وصل شدن آب در جنوب غزه، علاوه بر جابه‌جایی غیرنظامیان به سمت جنوب نوار غزه، می‌توان محاصره در شمال غزه را تنگ‌تر و زیرساخت‌های حماس را نابود کرد.» (تی آر تی فارسی، ۲۰۲۳). مدیر اجرایی یونیسف نیز درباره ارسال کمک‌های بشردوستانه از جمله بطری‌های آب به غزه گفته است: «با یک میلیون کودک در غزه که در حال حاضر با یک بحران تمام‌عیار حمایتی و انسانی مواجه‌اند، ارسال

۱. شیوه‌های اندازه‌گیری مقدار آب متفاوت است. یکی از این روش‌ها، «فنګال» یعنی فنجان که که قدر آن برابر است با ده بست و همچنین «بست» پیمانه‌ای که مردم مرو به کار می‌برند و آن ظرفی است که دارای سوراخی برای ورود آب که طول و عرض آن سوراخ به اندازه یک جو است.

آب مسئله مرگ یا زندگی است. هر دقیقه مهم است» (یونیسف، ایران، ۲۰۲۳). بسیاری از مردم برای آب شیرین خود به تأسیسات نمک‌زدایی محله متکی هستند (The Guardian, 2023).

این بحران، جمعیت را در شرایط سخت‌تری قرار می‌دهد و بسیاری از آن‌ها به مصرف آب‌های زیرزمینی شور متوسل می‌شوند که خطر ابتلا به بیماری‌هایی مانند وبا و اسهال را افزایش می‌دهند و علت اصلی مرگ‌ومیر کودکان در سراسر جهان است (The Guardian, 2023). پدرو آروجو آگودو کارشناس سازمان ملل از اسرائیل خواست استفاده از آب را به‌عنوان «سلاح جنگی» متوقف کند (Donmez, 2023). پدرو آروجو آگودو گفته است: «هر ساعتی که اسرائیل مانع از تأمین آب آشامیدنی سالم در نوار غزه می‌شود، برخلاف قواعد بین‌المللی، مردم غزه را در معرض خطر مرگ ناشی از تشنگی و بیماری‌های مرتبط با کمبود آب آشامیدنی سالم قرار می‌دهد» (Donmez, 2023). به علاوه از نظر وی جلوگیری آگاهانه از منابع مورد نیاز برای آب سالم از ورود به نوار غزه، نقض قواعد بین‌المللی بشردوستانه و قواعد حقوق بشری است (Donmez, 2023). شهرک‌نشینان و نیروهای نظامی اسرائیل حدود ۹۰ بار در سال ۲۰۲۳ چاه‌های آب، پمپ‌ها و سیستم‌های آبیاری را آلوده و تخریب کردند که معادل بیش از هفت اقدام خشونت‌آمیز مرتبط با آب در یک ماه است (Lakhani, 2024).

شبکه خبری العالم طی گزارشی به بحران کم‌آبی منطقه الوسطی به‌ویژه منطقه النصیرات در جنوب باریکه غزه پرداخت، در این گزارش آمده است که رژیم اسرائیل عمداً به هدف‌گیری زیرساخت‌های نوار غزه و منهدم کردن شمار زیادی از کارخانه‌های آب‌شیرین‌کن مبادرت می‌کند (شبکه العالم، ۱۴۰۲). نهادها و شهرداری‌های محلی در غزه بارها ارتش اسرائیل را به تخریب عمدی شبکه‌های آب، چاه‌ها و کارخانه‌های آب‌شیرین‌کن و تشدید بحران آب شرب متهم کرده‌اند (Gunerigok, 2024). سیگرید کاگ هماهنگ‌کننده سازمان ملل متحد در غزه خواستار رعایت قواعد بین‌المللی پس از بمباران مخزن آب غزه توسط اسرائیل شد و در این باره بیان کرد: «حقوق بین‌الملل بشردوستانه بسیار واضح بود که از طرف‌های درگیری چه می‌خواهد.» (Gunerigok, 2024). بین ۴ تا ۵ نوامبر ۲۰۲۳، هفت مورد از تأسیسات آبی در سراسر غزه، از جمله مخازن در شهر غزه، اردوگاه آوارگان جلیه و رفح در جنوب، علی‌رغم قرار گرفتن آن در «منطقه

امن»^۱ که آوارگان در آن پناه می گرفتند، بمباران شدند (acaps, 2023). در ماه جولای، سربازان اسرائیلی ویدیویی را منتشر کردند که برای از بین بردن یک مخزن چاه کانادا در رفح، تصفیه‌خانه‌ای با انرژی خورشیدی که توسط کانادا ساخته شده بود تا آب آشامیدنی تولید کند، جشن گرفته بودند و به خود افتخار می کردند (طاهریان، ۱۴۰۳). روزنامه عبری زبان هاآرتس نیز به این مسئله پرداخت و فاش کرد که نظامیان اشغالگر اسرائیلی از تیپ ۴۰۱ در اقدامی مغایر با قواعد بین‌المللی، مخزن آب موجود در شهر رفح در جنوب نوار غزه را منفجر کردند (مرکز اطلاع‌رسانی فلسطین، ۲۰۲۴).

۳. استفاده از آب به عنوان سلاح در حقوق بین‌الملل بشردوستانه

با توجه به اقدامات اسرائیل در نوار غزه در جریان مخاصمه اخیر، هدف بررسی قواعد حقوق بین‌الملل راجع به سلاح سازی آب و تعهدات طرفین در این زمینه است (مشهدی، ۱۳۹۸: ۱۸۱). عمده قواعد حقوق بشردوستانه را می توان در کنوانسیون های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ و پروتکل های الحاقی آن یافت. تعدادی از مواد مندرج در پروتکل اول ۱۹۷۷ راجع به حمایت از قربانیان در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی از قواعدی است که محیط زیست را مورد حمایت قرار داده است، بنابراین خسارات زیست محیطی آنجا که بر جمعیت غیرنظامی اثر می گذارد تحت شرایط خاص ممنوع است (میرعباسی و رضائی، ۱۳۹۸: ۱۳۷). حفاظت از حق بر آب یک پیش شرط ضروری برای تحقق بسیاری از موارد حقوق بشر است. بنابراین بدون تضمین دسترسی به مقدار کافی آب سالم، سایر حقوق بشر ممکن است به خطر افتد (Scanlon, and others, 2004: 20). به علاوه معاهدات حقوق بشردوستانه بین‌المللی که بر اعمال دولت ها و سایر بازیگران در زمان جنگ یا اشغال حکومت می کند، تعهداتی را برای احترام و تضمین دسترسی به آب برای اسیران جنگی، افراد بازداشت شده و جمعیت غیرنظامی تعیین می کند (The Centre for Housing Rights & Evictions, 2008: 28).

نیروی اشغالگر حسب حقوق بشردوستانه باید تا حد امکان تمام اقدامات لازم را جهت بازگرداندن و تضمین نظم عمومی و ادامه روند زندگی روزمره غیرنظامیان در منطقه اشغالی اتخاذ نموده، با تمام امکانات تحت اختیار خود ضروریات زندگی جمعیت غیرنظامی مناطق اشغالی و همچنین بهداشت و سلامت عمومی

1. Safe zone.

در این سرزمین‌ها را تضمین نماید (اشتری، ۱۴۰۲). افزون بر این، تعریف جنایات جنگی که در اساسنامه رم دیوان بین‌المللی کیفری ارائه شده است، اعمالی مانند محرومیت از آبرسانی به غیرنظامیان را به عنوان جنایت جنگی در نظر می‌گیرد (The Centre for Housing Rights & Evictions, 2008: 28). با وجود آنکه تاکنون سند معاهداتی مستقیمی در حفاظت از منابع و تأسیسات آبی در مخاصمات مسلحانه تدوین نشده است، از برخی قواعد عرفی و معاهداتی حقوق بین‌الملل بشردوستانه به صورت غیرمستقیم می‌توان ممنوعیت سلاح سازی آب در حین مخاصمات را استنباط کرد.

۳-۱. ممنوعیت مسموم کردن آب‌ها

حسب قواعد عرفی حقوق بین‌الملل بشردوستانه مسموم کردن منابع آبی دشمن که به عنوان یکی از تاکتیک‌های قدیمی در جنگ‌ها شناخته می‌شود و از دیرباز در بسیار از جنگ‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفته است، ممنوع است (International Humanitarian Law Databases, Volume II, Chapter 21, Rule 72). ماده (۱) ۲۳ کنوانسیون‌های لاهه^۱ به کارگیری سم یا سلاح‌های سمی را ممنوع دانسته است. همچنین برخی توسل به زور از طریق مسموم نمودن و آلوده سازی منابع آبی را ولو با استفاده از علائم هشدار دهنده جایز نمی‌دانند (آنتونی راجرزو پل مالرب، ۱۳۸۲: ۸۶). در گزارشی که از خبرگزاری آنادولو به نقل از رصدخانه اروپا-مدیترانه ارائه شده است آمده است: در جنگ غزه «با تخریب شبکه‌ها و زیرساخت‌های فاضلاب، آب آلوده به چاه‌های زمینی نشت کرده و بحران آلودگی را تشدید کرده است» (حسنی ندیم، ۲۰۲۴). تصفیه آب غزه نیازمند راه‌اندازی پمپ‌های آب، کارخانه‌های نمک‌زدایی و تأسیساتی است که فاضلاب را پاکسازی می‌کنند.

این مهم به انرژی زیادی وابسته است. اما تأمین انرژی در غزه به دلیل مواردی مانند کمبود سوخت، دسترسی محدود به برق، آسیب به تأسیسات برقی ناشی از حملات اسرائیل به این تأسیسات، ناپایدار است (UMR Newsletter, 2023). بنابراین، حملات رژیم اسرائیل به زیرساخت‌های تصفیه فاضلاب در غزه و

1. Hague Convention (II) 1899, Art. 23(a) Hague Convention (IV) 1907, Art. 23(a).

همچنین ممانعت از دسترسی به امکانات و تجهیزات لازم جهت بازسازی تصفیه‌خانه‌ها تعهد به ممنوعیت مسموم نمودن منابع آبی را نقض کرده است.

۳-۲. ممنوعیت حمله و آسیب به تأسیسات مهم آبی

امروزه تأسیسات مهم آبی همچون سدها، تصفیه‌خانه‌ها، تأسیسات شیرین سازی دارای اهمیت اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، استراتژیک و دفاعی و مزایایی از قبیل تأمین آب مورد نیاز بخش‌های کشاورزی، شرب و صنعت، تولید انرژی، کنترل سیلاب می‌باشند (علی‌پور و کوشا، ۱۳۹۹: ۴۲). در طول مخاصمات، اعمال کنترل بر سدها می‌تواند احتمال وقوع سه نوع خطر مهم را تشدید نماید: نخستین خطر مربوط به محدود کردن میزان دسترسی جمعیت غیرنظامی طرف مقابل به منابع آبی است. دومین نوع خطر، ایجاد سیلاب عمدی ناشی از رها کردن آب ذخیره شده در پشت سدهاست که می‌تواند منجر به ایجاد وقایع فاجعه‌باری چون به زیرآب رفتن مساحت گسترده‌ای از زمین‌های کشاورزی و مناطق مسکونی، تلفات جانی، مالی و آوارگی مردم شود. سومین خطر، شامل تهدید کیفیت آب از طریق مسموم کردن منابع آبی سدها و تأسیسات تصفیه و توزیع آب است (Tignino, 2016: 10).

تأسیسات آبی ازجمله لوازم ضروری برای بقا است، چراکه سدها محل تجمع آب شیرین جهت ذخیره و بهره‌برداری از آن برای کشورها و جوامع هستند. حمله به آن‌ها که یا منجر به انهدام این تأسیسات یا آلوده‌سازی آن‌ها می‌شود، می‌تواند منجر به تلفات انسانی زیادی شود. در قواعد حقوق بشردوستانه ممنوعیت حمله به تأسیسات حاوی نیروهای خطرناک مانند سدها، قاعده‌مند شده است، در برخی مواد مربوط به قواعد حقوق بشردوستانه، به صورت غیرمستقیم موضوع حفاظت و حمایت از محیط‌زیست را مورد تأکید قرار گرفته است. مانند ممنوعیت حمله به تأسیسات حاوی نیروی خطرناک در ماده ۱۵ پروتکل الحاقی دوم و ماده ۵۶ پروتکل اول (Protocol II, 1977: Art 15 and Protocol I, 1977: Art 56). بدین منظور مطابق این ماده در صورتی که استفاده از تاکتیک‌های جنگی منجر به صدمه دیدن تأسیسات آبی و منابع آبی شود به گونه‌ای که آثار و خسارات جنگ از طریق آب، جان و مال غیرنظامیان را هدف گیرد ممنوع است (علی‌پور و کوشا، ۱۳۹۹: ۴۲). همچنین نیروی اشغالگر باید اجازه عبور پرسنل مرتبط با تأسیسات آبی و عبور

محموله‌های مورد استفاده در عملیات بشردوستانه از قبیل بهره‌برداری، تعمیرات یا نوسازی تأسیسات آب و سایر خدمات مربوطه را بدون فوت وقت و ایجاد مانع صادر نماید (اشتری، ۱۴۰۲).

۳-۳. ممنوعیت استفاده از تکنیک‌های تغییردهنده محیط زیست

«حق بر محیط زیست مجموعه‌ای از حقوقی است که انسان‌ها از آن جهت که در محیط زیست زندگی می‌نمایند، برای رشد مناسب و برخورداری سلامت پایدار، می‌بایست از آن بهره‌مند شوند.» (فهمی و مشهدی، ۱۴۰۰: ۲۱۷) یکی از آثار ناشی از جنگ تخریب محیط زیست است و حقوق مخاصمات این مقوله را در جهت حمایت از جمعیت غیرنظامی و به جهت حفظ حیات آن‌ها مورد توجه قرار می‌دهد (ملکی‌راد، ۱۴۰۰: ۱۲۶). در حقوق بین‌الملل ممنوعیت خسارت به محیط زیست در سال ۱۹۷۷ و در چارچوب نخستین پروتکل الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو مورد توجه قرار گرفت. حسب بند ۳ ماده ۳۵ پروتکل اول، استفاده از ابزارهای جنگی با قصد آسیب جدی و گسترده و طولانی مدت به محیط زیست یا ابزارهایی که احتمال می‌رود که چنین خسارتی را ایجاد کنند، ممنوع است.

برخی از حق‌های بشری مانند حق بر حیات، حق بر آب سالم، حق بر سلامتی و نظیر آن می‌توانند به عنوان مؤلفه‌های برخورداری از حق بر محیط زیست سالم در نظر گرفته شوند (فهمی و مشهدی، ۱۴۰۰: ۲۱۸). از آنجا که آب بخش مهمی از منابع زیست محیطی است آسیب به آن حسب مفاد کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو در حین مخاصمات مجاز نیست. همچنین استفاده از آب به عنوان تکنیک تغییر دهنده محیط زیست دارای ممنوعیت است (مشهدی، ۱۴۰۰). به خصوص این ممنوعیت را می‌توان از مفاد کنوانسیون ممنوعیت استفاده از هرگونه بهره‌برداری نظامی یا خصمانه از تکنیک‌های تغییر دهنده محیط زیست ۱۹۷۷ یا به عبارت دیگر کنوانسیون نمود،^۱ مستفاد نمود. مواد این کنوانسیون استفاده از تکنیک‌های تغییردهنده محیط زیست نظامی یا هر استفاده خصمانه دیگر برای ایجاد اثرات شدید، طولانی مدت یا گسترده به عنوان ابزارهای تخریب، ضرر یا صدمه به هر دولت عضو دیگر را ممنوع می‌دارد.^۲ طبق شق چهارم بند «ب» ماده ۸ (۲) اساسنامه دیوان

1. The Environmental Modification Convention (ENMOD), 1978.

2. ENMOD Convention 1977, Art. I.

بین‌المللی کیفری نیز حمله عمدی با آگاهی از این که چنین حمله‌ای سبب خسارت جدی، گسترده و طولانی مدت به محیط زیست می‌شود، جنایت جنگی قلمداد می‌گردد. همچنین، طبق شق دوم بند «ب» ماده ۸ (۲) اساسنامه، حملات عمدی علیه اشیاء غیرنظامی که طبیعتاً محیط زیست دارای چنین ویژگی است، جنایت جنگی قلمداد می‌شود. دادستان دیوان کیفری بین‌المللی در سیاست‌نامه تعقیبی جدید دفتر دادستانی دیوان که در سال ۲۰۱۶ منتشر گردید، توجه ویژه‌ای به جنایات زیست محیطی نموده است (قلی‌پور و مهرا، ۱۳۹۹: ۷۳).

در این سند دادستان از دو منظر به جرائم زیست محیطی توجه نموده است: نخست، حالتی که محیط زیست به عنوان یک ابزار برای ارتکاب سایر جنایات به کار می‌رود، همچون زمانی که محیط زیست یا منابع آبی یک اقلیت قومی یا مذهبی تخریب یا آلوده شود تا آنان مجبور به مهاجرت یا اخراج از آن منطقه شوند (قلی‌پور و مهرا، ۱۳۹۹: ۷۳). حالت دوم زمانی است که نتیجه یک رفتار یا اثر جانبی آن، تخریب، نابودی و آسیب به محیط زیست است. مثال حالت دوم زمانی است که در جریان حملات نظامی به مواضع یک طرف مخاصمه مسلحانه، محیط زیست آن نیز ویران و نابود می‌شود. چنین حالتی بارها در جریان حملات اسرائیل به نوار غزه رخ داده است (قلی‌پور و مهرا، ۱۳۹۹: ۷۳).

۳-۴. ممنوعیت آسیب به لوازم ضروری زندگی غیرنظامیان در مخاصمات مسلحانه

معاهدات حقوق بشردوستانه بین‌المللی، تعهداتی را برای احترام و تضمین دسترسی به آب برای اسیران جنگی، افراد بازداشت شده و جمعیت غیرنظامی تعیین می‌کند (The Centre for Housing Rights & Evictions, 2008: 28). این الزامات حاکی از اهمیتی است که حقوق بین‌الملل برای دسترسی به آب حتی در شرایط سخت و شدید درگیری مسلحانه قائل شده است (The Centre for Housing Rights & Evictions, 2008: 28). حمایت از لوازم ضروری برای بقای جمعیت غیرنظامی و ممنوعیت به قحطی کشاندن آن‌ها در هر دو مخاصمه مسلحانه بین‌المللی و غیر بین‌المللی به ترتیب در مواد ۵۴ پروتکل اول^۱ و

1. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 1977. Art. 54.

۱۴ پروتکل دوم^۱ تبیین شده است. که بر این اساس تخریب، حذف، حمله و بی‌اثر کردن لوازم ضروری برای بقا و معیشت غیرنظامیان که تأسیسات آبی و لوازم آبرسانی را نیز در برمی‌گیرد ممنوع است. حسب تفسیر کنوانسیون چهارم، تأسیسات آبی از مهم‌ترین این لوازم به شمار می‌آیند که باید آن‌ها را به طریقی موسع تفسیر کرد که نیازهای گسترده جمعیت در مناطق مختلف جغرافیایی را پوشش دهد (Hans-Peter Gasser, et al, 1987: 655). در مجموعه حقوق بشردوستانه، آب در قالب اموال غیرنظامی حمایت شده است (مشهدی، ۱۳۹۹: ۱۸۵). بند دوم از ماده ۵۴، پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو در این باره مقرر داشته است: «حمله، تخریب، انتقال یا غیر قابل استفاده کردن اموالی که برای بقای افراد غیرنظامی ضروری است، مانند مواد غذایی، مناطق کشاورزی برای تولید مواد غذایی، محصولات کشاورزی و دامی، تأسیسات و ذخایر آب آشامیدنی و کارگاه‌های آبرسانی به خصوص به این منظور که ارزش آن‌ها برای تغذیه جمعیت غیرنظامی یا طرف مخالف، سلب شود، با هر انگیزه‌ای که باشد خواه برای اینکه غیرنظامیان از گرسنگی از پا درآیند، مجبور به نقل مکان شوند یا هر انگیزه دیگر ممنوع است.» (Protocol I, 1977: Art 54(2)). از همین رو بر اساس این بند از ماده ۵۴، حفاظت از منابع آب آشامیدنی در خلال مخاصمات مسلحانه به این دلیل که برای تداوم و بقای جمعیت غیرنظامی اهمیت دارد، ضروری است (مشهدی، ۱۳۹۹: ۱۸۵).

در بحران ۲۰۲۳-۲۰۲۴ غزه، اسرائیل بدون توجه به قواعد حقوق بین‌الملل بشردوستانه، بارها مفاد این ماده را نقض کرده است. در بیانیه دادستان دیوان بین‌المللی کیفری در ارتباط با قرار بازداشت تتانیا هو و گالانت یکی از اتهاماتی که مورد توجه اسرائیل بوده است، مسئله استفاده از به قحطی کشاندن و گرسنگی عمدی به‌عنوان یک شیوه جنگی بر خلاف مقررات اساسنامه رم است (Pre-Trial Chamber I of the International Criminal Court, 2024). نقض حق بر آب مردمان غزه در بیانیه دادستان دیوان بین‌المللی کیفری، کریم‌خان در ارتباط با درخواست بازداشت تتانیا هو و گالانت نیز آمده است. کریم‌خان بر این نظر است که اقدامات اسرائیل، از جمله محاصره کامل غزه، جنایات علیه بشریت به‌عنوان بخشی از یک حمله

1. Ibid: Art. 14.

گسترده و سیستماتیک علیه جمعیت غیرنظامی فلسطین بر اساس سیاست‌های اسرائیل قلمداد شده است که شامل؛ قطع خطوط لوله آب برون‌مرزی از اسرائیل به غزه به‌عنوان منبع اصلی آب سالم غزه، برای یک دوره طولانی از ۹ اکتبر ۲۰۲۳ و توسل به گرسنگی دادن عمدی به‌عنوان یک شیوه جنگی علیه غیرنظامیان که ازجمله موارد آن به گزارش پزشکان سوءتغذیه و کم‌آبی است (ICC: Applications for Arrest Warrants in The Situation in The State of Palestine, 2024).

نتیجه‌گیری

حفاظت از منابع زیست‌محیطی، ارتباط تنگاتنگی با «امنیت انسانی» دارد. به خطر افتادن منابع زیست‌محیطی، علی‌الخصوص منابع آبی، موجب به‌برهم خوردن امنیت انسانی است. سلاح‌سازی آب، اغلب در جریان مخاصمات مسلحانه رایج است. که با تعهدات دولت‌ها به موجب اصول مهم و اساسی حقوق بین‌الملل بشردوستانه ازجمله اصل تفکیک، اصل رفتار انسانی و منع ایراد رنج و درد غیر ضروری به غیرنظامیان در تضاد است. آنچه اسرائیل از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ در ارتباط با منابع آب و تأسیسات آبی و برق آبی در غزه و علیه مردم غزه انجام می‌دهد مصداق بارز سلاح‌سازی آب در طول مخاصمه مسلحانه است. اسرائیل با استفاده از منابع و سیستم‌های آبی غزه به‌عنوان سلاح سعی در دستیابی به اهداف نظامی و سیاسی خود در غزه دارد. این‌گونه اقدامات در زمره ارتکاب جنایات بین‌المللی به خصوص جنایت علیه بشریت و جرائم جنگی قلمداد می‌شود. با وجود این، همچنان قواعد حقوق بین‌الملل در رابطه با حمایت از منابع آبی در طول مخاصمات مسلحانه کافی نبوده و نیازمند توسعه هنجاری است. لذا انعقاد کنوانسیون جامعی در رابطه با حفاظت از محیط‌زیست در مخاصمات مسلحانه که اقدامات اولیه آن با صدور طرح کمیسیون حقوق بین‌الملل در این موضوع رقم خورده است، می‌تواند چالش‌های کنونی نظام حقوقی بین‌المللی را در این زمینه مرتفع سازد.

فهرست منابع

- اسلامی، رضا و کاظمی ابدی، علیرضا (۱۳۹۵). «مفهوم عرفی مخاصمه مسلحانه غیر بین المللی در رویه قضایی محاکم بین المللی کیفری با تأکید بر آرای دادگاه بین المللی کیفری یوگسلاوی سابق»، **فصلنامه تحقیقات حقوقی**، شماره ۷۹.
- اشتری، نیلوفر (۱۴۰۲). «تأثیر طبقه بندی نوع مخاصمه غزه بر حمایت از حق دسترسی به آب آشامیدنی»، **آکادمی بیگدلی**. آنتونی راجرزو پل مالرب (۱۳۸۲). **قواعد کاربردی حقوق مخاصمات مسلحانه**، ترجمه: کمیته ملی حقوق بشردوستانه، چاپ اول، تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
- حاجی اسماعیلی، میلاد (۱۴۰۳). «شناسایی جنایات جنگی اسرائیل در جنگ ۲۰۲۳ اسرائیل-حماس تحت چارچوب اساسنامه دیوان کیفری بین المللی»، **مطالعات حقوقی**، دوره ۱۶، شماره ۱.
- رشیدی، مهناز (۱۳۹۹). **امنیت آب در حقوق بین الملل**، تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد.
- رشیدی، مهناز؛ ملکی راد، زهرا و مشهدی، علی (۱۴۰۲). «استفاده از آب به عنوان سلاح در مخاصمات مسلحانه خاورمیانه از منظر حقوق بین الملل»، **مجموعه مقالات همایش بین المللی حقوق بین الملل و مخاصمات مسلحانه در منطقه: نکوداشت شهید سردار قاسم سلیمانی، شهید ابومهدی المهندس و همراهان**، قم: انتشارات دانشگاه قم.
- ضیایی بیگدلی، محمدرضا (۱۳۹۴). **حقوق بین الملل بشردوستانه**، چاپ سوم، تهران: انتشارات گنج دانش.
- علی پور، آسیه خاتون و کوشا، سهیلا (۱۳۹۹). «تخریب و آلودگی محیط زیست در بمباران سدهای آبی»، **فصلنامه علمی تخصصی پژوهش های محیط زیست پایدار**، مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار، شماره ۱.
- فضائی، مصطفی و رشیدی، مهناز (۱۴۰۳). «سیاست همکاری آبی: راهبرد حقوقی برای صلح و امنیت بین المللی»، **مطالعات حقوق عمومی**، دوره ۵۴، شماره ۳.
- فهیمی، عزیزاله و مشهدی، علی (۱۴۰۰). «تحلیل مبانی و قواعد فلسفی-کلامی حق بر محیط زیست: مطالعه تطبیقی در حقوق معاصر و حقوق اسلام»، **فصلنامه پژوهشی تطبیقی حقوق اسلام و غرب**، سال ۹، شماره ۲.
- قلی پور، غلامرضا و مهرا، نسرین (۱۳۹۹). «جنایات اکوساید؛ گذشته، حال و آینده»، **پژوهش حقوق کیفری**، دوره ۸، شماره ۳۰.
- محمدی، عقیل و حاجی ملأ (۱۴۰۲). «تعهد دولت ها به اجرای فراسرزمینی حق بشر بر دسترسی به آب سالم و بهداشتی»، **مطالعات حقوقی**، دوره ۱۵، شماره اول.

مشهدی، علی (۱۳۹۹). «حفاظت از آب‌ها در منازعات مسلحانه از منظر قواعد حقوق بشردوستانه بین‌المللی»، **مجله آب و فاضلاب**، دوره ۳۱، شماره ۷.

مشهدی، علی و خسروشاهی، حسن (۱۳۹۳). **حقوق بین‌الملل محیط‌زیست؛ ملکم شاو**، چاپ دوم، تهران: انتشارات خرسندی.

ملکی‌راد، زهرا (۱۴۰۰). **ارتباط متقابل امنیت آب و توسعه پایدار از منظر حقوق بین‌الملل**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم.

میرعباسی، سید باقر و رضائی، محمدرضا (۱۳۹۸). «مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها ناشی از تخریب محیط‌زیست در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی (مطالعه تطبیقی حقوق بین‌الملل محیط‌زیست و حقوق بین‌الملل کیفری)»، **پژوهش‌های حقوق تطبیقی**، دوره ۲۳، شماره ۲.

مشهدی، علی، «ریشه اصلی منازعات سوریه، آب است»، <https://www.isna.ir/news/1400072215813>.
حسنی ندیم، «فاجعه‌ای بدتر؛ غزه از تشنگی ناله می‌کند و کودکان قربانی آلودگی آب می‌شوند»، خبرگزاری آنادولو ترکیه، <https://B2n.ir/x39762>.

طاهریان، یاسمن، «آب غزه سلاح دیگر تنایاهو»، روزنامه هم‌میهن، <https://hammihanonline.ir/fa/tiny/news-22333>.
عراق نگران تهدید داعش در انهدام سد موصل، خبرگزاری جمهوری اسلامی: www.irna.ir/xj6LrD.

مرکز اطلاع‌رسانی فلسطین، «نظامیان اسرائیلی مخزن آب در رفح را منفجر کردند»، <https://farsi.palinfo.com/?p=115617>.
نه آب، نه برق و نه غذا... صهیونیست‌ها این‌گونه جان مردم غزه را می‌گیرند، غزه - مرکز اطلاع‌رسانی فلسطین. <https://farsi.palinfo.com/?p=89830>

یونیسف، ایران، «یونیسف بار دیگر خواستار دسترسی بشردوستانه پایدار به غزه شد تا درحالی‌که وضعیت وخیم‌تر می‌شود، کمک‌های ضروری را ارائه کند»، <https://B2n.ir/x83810>.

انفجار سدی بزرگ در خرسون؛ اوکراین و روسیه یکدیگر را متهم می‌کنند، بی‌بی‌سی فارسی: <https://www.bbc.com/persian/world-65811071>

بحران کم‌آبی جنوب غزه را جایی که ارتش رژیم اشغالگر تهدید کرده که آنجا را منفجر می‌کند، بیداد می‌کند، شبکه العالم: <https://B2n.ir/n98409>

تی آر تی فارسی «انتقال بیش از یک میلیون غیرنظامی از شمال به جنوب غزه با استفاده از بحران آب»، <https://B2n.ir/b68844>

References

In English

Action Against Hunger. (2023, October 28). Gaza: Water and sanitation crisis grows. <https://B2n.ir/a47332>

- Alsaafin, L., & Amra, A. (2023). With no fresh water left, displaced Gaza families wash in polluted sea. *Al Jazeera*. <https://aje.io/8oj4mg>
- Byers, F., & Gounden, Z. (2023). Hotspots H20: Israel pledges to resume Gaza water deliveries. <https://B2n.ir/q84609>
- Centre for Housing Rights and Evictions. (2008). *Legal resources for the right to water and sanitation: International and national standards* (2nd ed.).
- Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its Annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, July 29, 1899, Art. 23(a).
- Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its Annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, October 18, 1907, Art. 23(a).
- Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques, December 10, 1976, 1108 U.N.T.S. 151, Art. I.
- Donmez, B. B. (2023, November 17). UN expert urges Israel to stop using water as "weapon of war." *Anadolu Agency*. <https://B2n.ir/q02797>
- Femia, F., & Werrell, C. (2021). Drought is leading to instability and water weaponization in the Middle East and North Africa. *Climate and Security*.
- Gasser, H.-P., et al. (1987). *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949* (p. 655). ICRC/Martinus Nijhoff.
- Gleick, P. H. (1993). Water and conflict: Fresh water resources and international security. *International Security*, 18(1), 79–112.
- Gleick, P. H., & Heberger, M. (2012). Water and conflict: Events, trends and analysis (2011–2012). In *The World's Water* (Vol. 8). Island Press.
- Gunerigok, S. (2024). UN coordinator in Gaza urges compliance with international law after Israel bombs Gaza water reservoir. *Anadolu Agency*. <https://B2n.ir/m07481>
- International Committee of the Red Cross. (n.d.). Rule 72: The use of poison or poisoned weapons is prohibited. *International Humanitarian Law Databases, Vol. II, Chapter 21*. <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule72>
- International Criminal Court, Pre-Trial Chamber I. (2024, November 21). *Situation in the State of Palestine: ICC Pre-Trial Chamber I rejects the State of Israel's challenges to jurisdiction and issues warrants of arrest for Benjamin Netanyahu and Yoav Gallant*. <https://www.icc-cpi.int/news/situation-state-palestine-icc-pre-trial-chamber-i-rejects-state-israels-challenges>
- King, M. D., & Burnell, J. (2017). The weaponization of water in a changing climate. In C. E. Werrell & F. Femia (Eds.), *Epicenters of climate and security: The new geostrategic landscape of the Anthropocene*. The Center for Climate and Security.
- Lakhani, N. (2024). Global surge of water-related violence led by Israeli attacks on Palestinian supplies – report. *The Guardian*. <https://B2n.ir/z91109>
- Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, Advisory Opinion, 2024 I.C.J. Rep. (July 19, 2024).
- McKernan, B. (2023, October 17). Fears grow people are dehydrating to death in Gaza as clean water runs out. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2023/oct/17/fears-grow-people-are-dehydrating-to-death-in-gaza-as-clean-water-runs-out>
- Moghaddami Khomami, N. (2024). New criterion of effective control in international law: Case study of Gaza conflict 2023–2024. *Quarterly Journal of Governance and Law*, 4 (4), pp.

- Oxford dictionary. (n.d.). In M. D. King & J. Burnell (2017), The weaponization of water in a changing climate. In C. E. Werrell & F. Femia (Eds.), *Epicenters of climate and security: The new geostrategic landscape of the Anthropocene*. The Center for Climate and Security.
- Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), June 8, 1977, 1125 U.N.T.S. 3, Art. 54.
- Saba Net. (n.d.). Zionist enemy destroys Gaza's desalination plant. <https://www.saba.ye/en/news3279162.htm>
- Scanlon, J., Cassar, A., & Nemes, N. (2004). *Water as a human right?* (IUCN Environmental Policy and Law Paper No. 51). IUCN.
- Statement of ICC Prosecutor Karim A.A. Khan KC: Applications for arrest warrants in the situation in the State of Palestine. (2024, May 20). International Criminal Court. <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-kc-applications-arrest-warrants-situation-state>
- The Guardian. (n.d.). Crisis in Gaza: Why food, water and power are running out. <https://B2n.ir/h33660>
- UMR Newsletter. (2023). The water crisis in Gaza in 2023. <https://www.umrelief.org/water-crisis-in-gaza/>
- United Nations. (2023, December 13). *Water crisis in the Gaza Strip* [Briefing note]. ACAPS.
- Wade, G. (n.d.). Why the Gaza water crisis is decades in the making. *New Scientist*. <https://B2n.ir/d93248>
- Zeitoun, M. (2023). Water has long been used as a tactical weapon in warfare – the world now has a chance to end this. *The Conversation*. <https://B2n.ir/y60077>

In French

- Tignino, M. (2016). Les victimes en droit international humanitaire: Les atteintes aux ressources naturelles [Victims in international humanitarian law: Damage to natural resources]. In *Victimes en droit international: Actes du Colloque international de Tunis, 4-5 décembre 2014* (pp. 158–182). Collection Laboratoire de recherches en droit international et européen et relations Maghreb-Europe.

In Persian

- Alipour, A. K., & Kousha, S. (2020). Destruction and pollution of the environment in the bombing of water dams. *Quarterly Scientific-Specialized Journal of Sustainable Environmental Research*, (1), pp. [In Persian]
- Ashtari, N. (2023). The effect of the classification of the type of the Gaza conflict on the protection of the right to access drinking water. *Bigdeli Academy*. [In Persian]
- BBC Persian. (2023, June 6). *The explosion of a major dam in Kherson; Ukraine and Russia accuse each other*. <https://www.bbc.com/persian/world-65811071> [In Persian]
- Eslaminia, R., & Kazemi Abdi, A. R. (2016). The customary concept of non-international armed conflict in the judicial practice of international criminal tribunals with emphasis on the judgments of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. *Legal Research Quarterly*, (79), pp. [In Persian]
- Fahimi, A., & Mashhadi, A. (2021). Analysis of the philosophical-theological foundations and rules of the right to the environment: A comparative study in contemporary law and Islamic law. *Comparative Research Quarterly of Islamic and Western Law*, 9(2), pp. [In Persian]
- Fazaeli, M., & Rashidi, M. (2024). Water cooperation policy: A legal strategy for international peace and security. *Public Law Studies*, 54 (3), pp. [In Persian]
- Haji Esmaeili, M. (2024). Identifying Israel's war crimes in the 2023 Israel-Hamas war under the framework of the Rome Statute of the International Criminal Court. *Legal Studies*, 16(1), pp. [In Persian]

- Hasani, N. (n.d.). A worse catastrophe: Gaza groans from thirst and children become victims of water contamination. *Anadolu Agency*. <https://B2n.ir/x39762> [In Persian]
- Islamic Republic News Agency. (n.d.). *Iraq concerned about ISIS threat to destroy Mosul Dam*. www.irna.ir/xj6LrD [In Persian]
- Maleki Rad, Z. (2021). *The interrelationship between water security and sustainable development from the perspective of international law* [Master's thesis, Faculty of Law, University of Qom]. [In Persian]
- Mashhadi, A. (2020). Protection of water in armed conflicts from the perspective of international humanitarian law rules. *Journal of Water and Wastewater*, 31(7), pp. [In Persian]
- Mashhadi, A. (2021, October 13). *The main root of the Syrian conflict is water*. ISNA. <https://www.isna.ir/news/1400072215813> [In Persian]
- Mashhadi, A., & Khosroshahi, H. (Trans.). (2014). *International environmental law* (M. Shaw, 2nd ed.). Khorsandi Publications. [In Persian]
- Mirabbasi, S. B., & Rezaei, M. R. (2019). International responsibility of states arising from environmental destruction in international armed conflicts (A comparative study of international environmental law and international criminal law). *Comparative Law Research*, 23(2), pp. [In Persian]
- Mohammadi, A., & Haji Molla, (2023). The obligation of states to the extraterritorial implementation of the human right to access safe and sanitary water. *Legal Studies*, 15(1), pp. [In Persian]
- Palestine Information Center. (n.d.). *No water, no electricity, and no food... This is how the Zionists take the lives of the people of Gaza*. <https://farsi.palinfo.com/?p=89830> [In Persian]
- Palestine Information Center. (n.d.). *Israeli soldiers blew up a water reservoir in Rafah*. <https://farsi.palinfo.com/?p=115617> [In Persian]
- Qolipour, G., & Mehra, N. (2020). Crimes of ecocide: Past, present and future. *Criminal Law Research*, 8(30), pp. [In Persian]
- Rashidi, M. (2020). *Water security in international law*. Majd Scientific and Cultural Assembly. [In Persian]
- Rashidi, M., Maleki Rad, Z., & Mashhadi, A. (2023). The use of water as a weapon in the armed conflicts of the Middle East from the perspective of international law. In *Proceedings of the International Conference on International Law and Armed Conflicts in the Region: Commemorating Martyr General Qasem Soleimani, Martyr Abu Mahdi al-Muhandis and Companions*. Qom University Press. [In Persian]
- Roger, A., & Malherbe, P. (2003). *Practical rules of the law of armed conflicts* (National Committee for Humanitarian Law, Trans., 1st ed.). Amirkabir Publishing Institute. [In Persian]
- Taherian, Y. (n.d.). Gaza's water: Netanyahu's other weapon. *Ham-Mihan Newspaper*. <https://hammihanonline.ir/fa/tiny/news-22333> [In Persian]
- TRT Persian. (n.d.). *Transfer of more than one million civilians from north to south of Gaza using the water crisis*. <https://B2n.ir/b68844> [In Persian]
- UNICEF Iran. (n.d.). *UNICEF once again called for sustained humanitarian access to Gaza to provide essential aid as the situation worsens*. <https://B2n.ir/x83810> [In Persian]
- Ziaei Bigdeli, M. R. (2015). *International humanitarian law* (3rd ed.). Ganj-e Danesh Publications. [In Persian]